

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKAB, MUSEET

rapport

ARKEOLOGISK SERIE 1978:1

Skjelettgrav fra 4. årh. e. Kr.
på Tommeide, Tomma, Nordland.

Anne Stalsberg Alsvik.

Universitetet i Trondheim

"Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet. Rapport. Arkeologisk serie" skal bringe stoff fra det faglige og geografiske ansvarsområde som Antikvarisk avdeling, DKNVS, Museet representerer.

I serien publiseres materiale som en av ulike hensyn finner ønskelig å gjøre kjent. Oftest vil det dreie seg om foreløpige rapporter, og materialet kan senere bli bearbeidet for videre publisering. Oppdragsrapporter vil utgjøre en stor del av serien.

Rapport-serien er ikke periodisk, og antall nummer pr. år vil variere. Serien startet i 1973. Det fins parallelt en "Botanisk serie" og en "Zoologisk serie".

"Arkeologisk serie" trykkes i A4-format i offset. Minimum opplag er 50.

Som regel blir norsk språk brukt, også i referat og sammendrag. Medarbeidere fra andre land kan bruke sitt morsmål, om nødvendig med norsk referat.

For manuskriptet, illustrasjoner, referanser o.l. følges vanlige retningslinjer. (Jfr. retningslinjer for K. norske Vidensk. Selsk. Mus. Miscellanea). Innholdet sammenfattes vanligvis i et innledende abstract eller et fylldigere avsluttende sammendrag.

Utgiver:

Universitetet i Trondheim
Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet,
Antikvarisk avdeling.
N-7000 Trondheim.

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKAB, MUSEET.
RAPPORT ARKEOLOGISK SERIE 1978 : 1.

ANNE STALSBERG ALSVIK:

SKJELETTGRAV FRA 4.ÅRH. E.KR. PÅ TOMMEIDE,
TOMMA, NORDLAND.

K.Norske Vidensk.Selsk.Mus.Rapp. A 1978-1.

Alsvik, Anne Stalsberg: Skjelettgrav fra 4.årh.e.Kr. på
Tommeide, Tomma, Nordland.

N-7000 Trondheim mai 1978. 500 ekspl. ISBN 82-7126-175-4

A B S T R A C T

Alsvik, Anne Stalsberg: Inhumation grave from 4th. cent.A.D.
at Tommeide, Tomma, Nordland. *K.Norske Vidensk.Selsk. Mus.*
Rapp. A 1978:1.

The grave was discovered during excavations for a building. It presumably was covered by a grave mound. It contained three skeletons lying side-by-side: a man about 60 years old, a girl about 20 years old and a boy 8-9 years old. The man's death was probably caused by an iron object in the spinal cord. There was no evidence of physical violence on the other skeletons.

The finds are heavily rusted iron objects (Knife, rods) a strike-a-light and a comb which dates the grave to 4th. cent. A.D.

Above this primary grave were found the disturbed bones of a boy, 12-13 years old, together with an arrow-head, probably from the Merovingian period. The skeleton was presumably found at an other place, collected and interred in the existing grave mound.

The chronologocal and settlement context is solid and the find has its natural place in North Norwegian Iron Age.

The excavation was carried out by curators Fredrik Gaustad and Anne Stalsberg Alsvik, 7. - 9. Oct. 1975.

*Anne Stalsberg Alsvik, University of Trondheim, DKNVS Museum,
Archaeological Department, N-7000 Trondheim.*

I N N H O L D

ABSTRACT	s. 2
INNLEDNING	s. 5
SITUASJONEN	s. 6
UTGRAVNINGEN	s. 6
GRAVFORM - TOLKNING	s. 13
DATERING	s. 14
GRAVA I STØRRE SAMMENHENG	s. 15
ANATOMISK RAPPORT	s. 17
FUNNKATALOG	s. 19
LITTERATUR	s. 23
KART	s. 24
FIGURER	s. 25

UTGRAVNING AV EN SKJELETTGRAV FRA ELDRE JERNALDER PÅ TOMMEIDE, GNR.98, BNR. 1, DØNNES S., NESNA P. OG K., NORDLAND FYLKE.

(Eier: Per Inge Bentzen, 8723 Husby.)

INNLEDNING.

Via konservator Oddvar Bjørvik ved Rana Museum ble det i slutten av september 1975 meldt til DKNVS Museet, Antikvarisk avdeling, at det var funnet en hodeskalle under en del stein på Tommeide. Funnet var kommet for dagen under bulldozer-utgravning av tomt til nytt fjøs på gården. Funnet ble korrekt meldt til lensmann i henhold til lov om fornminne. Av den grunn og for å unngå forsinkelse, bestemte Museet at utgravningen skulle utføres snarest og bekostes av Museet.

Arbeidet ble utført 7.-9.oktober 1975 av konservatorene Fredrik Gaustad og Anne Stalsberg Alsvik. En del av tiden deltok også konservator Oddvar Bjørvik.

Tomma er ei større øy mellom innløpet til Ranfjorden og Sjona i Nordland. Den er på 48 km² med strandflate rundt høye fjell i indre deler av øya. Strandflata er markert i sør og vest. Tomma ligger i nåværende skipslei. Ytre deler ligger noe åpent mot Norskehavet.

Tommeide-gårdene ligger på strandflata på et nes på vestsiden av øya. Neset stikker ut mot V. Strandflata NØ og S for neset er betydelig smalere. Eidet i gårdsnavnet må være flata på neset, mellom fjella i SØ og den noe knausete ytre delen av neset. Bentzens gård ligger omtrent midt på eidet. Jordsmonnet er skjellsand. Det er vidt utsyn mot Lovund og havet. I godvær sees Trænstaven i NV.

SITUASJONEN.

Funnet lå i V-enden av den Ø-V-gående fjøstomta og ca. 30 m N for stuebygningen på gården. Kraniet var det eneste som vistest av skjelettet. Det ble oppdaget av flere grunner. Kårmannen, Bjarne Bentzen, mente det så ut som en haug på stedet, noe han nevnte for sønnen og bulldozerkjørereren, Kjell Dahl. Dahl hadde støtt på en del stein i overflaten, og siden undergrunnen består av skjellsand, reagerte han på dette. Han grov derfor forsiktig med bulldozer en NNØ-SSS-gående sjakt. Derved støtte han på kraniet, som takket være Dahls oppmerksomhet ble lite skadet. Han stoppet arbeidet med en gang kraniet var kommet for dagen.

Da vi kom til stedet, stakk kraniet ut av den ØSØ-vendte veggen i bulldozersjakta. (Fig.1) Øvre ledd av venstre overarmsbein stakk så vidt fram. Skjelettet lå på ryggen, og måtte være orientert ØNØ-VSV, med hodet i ØNØ. På V-siden av bulldozersjakta var det satt igjen en urørt blokk på ca. 5 m lengde mellom to Ø-V-gående bulldozersjakter. Profilen var orientert NNØ-SSV, og kraniet lå ca. 2 m N for S-ende av blokken. På overflaten av blokken var stort sett bare grastorvlaget fjernet, dvs. 5-10 cm.

UTGRAVNINGEN.

Målesystemet var et koordinatsystem med en akse langs med antatt beliggenhet på skjelettet. Aksene fikk betegnelsene N-S og Ø-V. N-S-aksen var orientert 385^g. Lokaliseringen fikk betegnelsene N, S, Ø og V istedenfor positive og negative x- og y-verdier. Origo ble forsøkt lagt over skjelettets hofteparti. Fastpunktet var en løsstein med høyde 10 cm over nåværende marknivå. Det var ikke praktisk mulig å finne et bedre fastpunkt og det dreide seg dessuten om en kortvarig utgravning. Alle nivellementer er i det følgende omregnet til fix 82 cm. Det ble ikke tegnet plan/profil da tiden ikke tillot det. Dokumentasjonen er fotografier.

Overflaten som den var da utgravningen begynte ble først målt opp:

Origo: 53 cm

50 cm Ø: 45 cm

80 cm Ø: 46 cm

95 cm Ø: profilen

" " kraniets topp: 110 cm

120 cm Ø: 127 cm

200 cm Ø: 123 cm

I profilen vistes en nedgravning som gikk ned til kraniet (cf. fig.1). Det var et mørkere lag over et grått utvaskingslag, ialt 2-7 cm tykt. I forhold til punktet hvor Ø-V-aksen krysset profilen tegnet det seg slik: Det nådde overflaten ved 136 cm SSV, sank i en jevn bue ned til 55 cm under overflaten ved 55 cm SSV, og i Ø-V-aksen. Derfra steg det jevnt og lå ved 65 cm NNØ 50 cm dypt, ved 105 cm NNØ 27 cm dypt. Denne siste dybden holdt den til den sluttet i en svak bue ved 159 cm NNØ. Ca. 75 cm NNØ gikk laget ned i en grop i skjellsanden. Gropa var nesten like dyp som kraniet. Denne gropa viste seg å korrespondere med øvre nedgravning (se nedenfor). (cf. fig 2). (Dybden er målt til overflaten av det mørke laget.) Laget har tydeligvis vært dagflate så lenge at det har rukket å danne seg humus/torv. Massene over var omrotet, og under var det skjellsand. For å få kontroll med forløpet til nedgravningen, ble det med maskin gravet en parallell sjakt 2 m V for den første profilen hvor kraniet ble funnet. Her var det øverst humus, 20 cm under nåværende overflate var det et gråblekt lag 1-2 cm tykt. 12 cm under dette var det nok et lignende lag, men med svake kullspor. Det var med andre ord spor etter 2 dagflater. Lengdene på dagflatene var noe kortere enn nedskjeringen i østre profil. Den øverste korresponderte med øvre nedgravning og det nederste med det mørke laget over primærgrava (det tydelige daglaget). Fyllmassene var omrotet skjellsand.

Også langs S-siden av den gjenstående blokken ble det med maskin gravet en sjakt omlag Ø-V, for om mulig å få rede på lagdelingen. Sjakta ble lagt inntil 2 m S for kraniet for

ikke å skade gravanlegget. Også her ble det høyt oppe funnet spor etter omroting eller nedgraving. Ingen av profilene gav imidlertid i seg selv noen entydig forklaring på lagdelingen.

Neste skritt i utgravningen var å forberede frilegging av skjelettet. På grunn av tidsnøden ble det besluttet å fjerne massene med maskin ned til 20 cm over kraniet. Høyden ble kontrollert med nivellementer over hele flaten. På denne måten regnet vi med ikke å skade gravanlegget.

I overflaten, omtrent inntil skjelettets høyre arm, lå det 3 steiner med størstemål ca. 40 cm. Massene omkring var omrotet skjellsand med noen få småsteiner i. Det var disse steinene de hadde reagert på under tomtegravingen. Under disse steinene begynte det å dukke opp beinrester som snart viste seg å være menneskebein (det ble funnet en axis). Maskingravingen ble derfor stoppet og beinsamlingen frilagt med finredskap. Den største beinkonsentrasjonen lå i et område med tverrmål ca. 40 cm, med sentrum 88 cm N, 40 cm Ø. Nivellementet på toppen av beinkonsentrasjonen etter en del bein var fjernet, var 85. Beinkonsentrasjonen strakte seg til 99,5 cm. Før vi ble klar over at det dreide seg om menneskebein, var det blitt fjernet noe bein fra 10-15 cm over kranierestene (over nivå 85). I omlag nivå 85 cm ble det ellers funnet beinrester spredt utover i et område med tverrmål på ca. 150 cm. Det ser derfor ut til at det er gravet ned bein i en grop som skrånte innover mot bunnen tilsvarende de nevnte målene. Nedgravningen strakte seg mot V, og munnet ut i V-profil tilsvarende øvre daglag.

Beina lå helt omrotet, med skallebein, kjeve, tenner, store og små rørknokler om hverandre. Det lyktes å grave fram 3 større, istykkerklemt deler av kraniebein. Bruddstykkene lå inntil hverandre slik at bruddene passet sammen. Beina stammer fra et individ på 12-13 år. Kjønnnet lar seg ikke bestemme (undersøkt av professor Torgersen ved Universitetet i Oslo).

I øvre nedgravning ble det funnet en pilespiss av jern, samt et lite jernfragment - oddparti av kniv eller pilespiss. Det sistnevnte stykket gikk tapt under utgravningen.

Etter at beina var fjernet fra denne øvre nedgravning, ble gropa rensset opp og blokken ble gravet i plan med nedre del av øvre nedgravning. Det mørke laget fortsatte fra øvre nedgravning og dannet et mørkt lag som dekket omtrent hele skjelettet til det synlige kraniet, og strakte seg videre mot høyre for skjelettet, dvs. mot NNV. Feltet var nærmest rundt i plan, eller svært avrundet firkantet, og hadde et tverrmål på ca. 2,5 m. Laget korresponderte med det mørke laget i østre profil og undre daglag i vestre profil. Ved opprensingen viste det seg at dette var bunnlaget i øvre nedgravning, som lå direkte på lysere, men tydelig omrotet skjellsand. Man må likevel merke seg at bunnen av nedgravningen korresponderte ganske bra med stedet hvor primærgraven lå. Dette betyr antageligvis at daglaget hadde dannet seg i en nedgravning over primærgraven, om nå dette er etter gravleggingen eller etter plyndringsforsøk.

I SV-ende av dette laget ble det funnet svake spor etter råtnet treverk. Det hadde fiberretning NV-SØ, dvs. på tvers av skjelettet. Restene strakte seg over et område på ca. 20-22 x 9 cm. Det var ikke mulig å avgjøre om det var ett stykke. Det kan ha vært 3 stykker. Treet var meget bløtt og svært tynt. Det lå isolert.

Da det i de omrotete skjellsandmassene ikke var mulig å skjelne noen nedgraving til primærgrava, tok vi ved avdekkingen av skjelettet utgangspunkt i kraniet. Avdekkingen ble foretatt nedover fra det. Vi støtte snart på to kranier til, NNV for det første. Det viste seg at alle var deler av intakte skjeletter. Framgravningen av skjelettene bød ikke på overraskelser eller problemer. De ble gravet fra med funnene in situ. Skjelettene fikk fra SSØ mot NNV betegnelsene individ A, B og C (individ A var det som ble funnet av bulldozerføreren). (Fig.3).

Skjelettene lå orientert ØNØ-VSV, med hodene i ØNØ. De lå i omrotet, grå skjellsand, men umiddelbart inntil skjelettene var jordsmonnet mørkere. Dette må skyldes forråtne bløtdeler og klær. De lå på samme nivå, og avstanden mellom individ A's høyre håndbein og individ B's venstre håndbein var bare ca. 10 cm. Det kunne ikke sees noen forstyrrelser i knoklene, så det er all grunn til å tro at de tre er gravlagt samtidig. Det virker ikke sannsynlig at man har greid å gravlegge det ene eller det

andre liket ved siden av et allerede begravet uten å forstyrre knoklene, siden avstanden mellom de to individene er så liten. Det må i så fall ha skjedd med kort mellomrom, mens musklene ennå holdt skjelettene sammen. At individene B og C er gravlagt samtidig, kan det ikke være tvil om.

SSØ-ligste skjelett, individ A, lå utstrakt på ryggen, med armene strekt rett ut langs siden. Ansiktet lå rett fram, men med hakepartiet klemt ned i forhold til issen (som om han lå med hodet på en pute). Skadene i kraniet oppstod da det ble funnet med bulldozer. Fotbladene var presset rett nedover i forlengelse av beina. Hodet lå med issen inntil langsiden av en stein som var ca. 31 cm lang og ca. 15 cm bred. Den lå orientert NNØ-SSV. Den syntes å tilhøre gravanlegget. Det ble målt inn følgende nivellementer: Kraniets høyeste punkt: 110 cm, hoftebeinets høyeste punkt 117 cm, lårbeinets distale ende 124 cm, skinnebeinets distale ende - høyre 126 cm, venstre 124 cm. Bunnen av det mørke laget rundt skjelettene: 131 cm.

Individ A er en mann, ca. 60 år gammel. Han har vært ca. 166 cm høy. Følgende funn lå på individ A: T.19564 a) en stor kniv, lå mellom spolebeinet og albuebeinet på venstre arm. (Fig.4-6). Den lå med skaftet oppover og bladet stakk ut nedenfor hånden. Parallelt med og ca. 10 cm fra høyre overarmsbein lå det en jerntein (T.19564 c) (fig. 9) som var så dårlig bevart at det ikke var mulig å få den opp sammenhengende. På høyre side av underlivet lå det en svært forrustet gjenstand av jern (T.19564 d) (fig. 9). Øverste ende lå nedenfor og umiddelbart opptil ytre ende av nedre ribbebein. Den skrånte innover og nedover på underlivet, men lå horisontalt. Det var bare mulig å få den opp som svært forrustede jernfragmenter. Innenfor høyre hoftebein lå det en rund stein av hvit kvartsitt, som etter all sannsynlighet er en enkel ildslagningsstein (T.19564 e) (fig.8). Under ryggraden ved beltestedet lå det noen svært forrustede jernfragmenter (T.19564 f).

Ved opprensing av beina på museet ble det mellom to rygghvirvler - nedre bukhvirvler - funnet en kort jerntein (T.19564 i)(fig.9).

Retningen på teinen var omtrent på tvers av ryggradens lengderetning og på tvers av kroppen, altså slik at teinen kan tenkes å være rester av en spiss (pil?) som har gått inn enten bakfra eller forfra. Da teinen bare falt ut under rensingen, er det uråd selv på grunnlag av avtrykket i sanden mellom hvirvlene å si om den tynneste enden pekte forover eller bakover i kroppen. Det er vanskelig å si noe om en eventuell sammenheng mellom funnene i) -jerntein og f) - sterkt forrustede jernfragmenter (fig.9).

Individ B lå ved A's høyre side, parallelt med og på samme høyde (sett i forhold til kroppslengdene). B lå også utstrakt på ryggen, med venstre arm langs siden og med høyre arm bøyd i albuen inn over underlivet. Kraniet var dreid slik at ansiktet lå rett mot venstre. Kraniet var noe presset fra hverandre, slik at underkjeven var framskutt i forhold til kalvariet. Tennene i underkjeven lå delvis utenpå tennene i overkjeven. Fotbladene var vendt mot venstre og strukket ut.

Individ B er en kvinne på ca. 20 år. Kroppslengden har vært ca. 161 cm.

Av særlige omstendigheter må det bemerkes at det under opprensing for fotografering ble funnet en rygghvirvel fra øvre del av en ryggrad, 11 cm N for B's bakhode, og på nivå med issen. Hvirvelen lå således i primærgraven. På forespørsel ble det fra Anatomisk institutt svart at hvirvelen kan tilhøre B, uten at svaret ble nærmere grunnlagt ut fra antall bevarte hvirvler el.l.

Det er bare ett funn som kan knyttes til individ B, og bare med en viss sannsynlighet. Det er også en jerntein (T.19564 g) (fig.9). Den lå i omtrent samme retning som T.19564 c) (fig.9) og helt inntil venstre handledd og skrånte noe utover. Gjenstanden lå således mellom A's og B's underarmer.

Mellom A's og B's føtter og noe nedenfor, ble det funnet en kam av horn/bein. (T.19564 b) (fig.7). Den lå 20 cm V for A's høyre ankel, mot bunnen av det omrotete laget, på nivå 126 cm. Den lå horisontalt og var nesten fullstendig bevart. Noen få

tenner løsnet imidlertid. (Fig.7).

Individ C lå klemmt inntil B's høyre side. C lå på høyre side med hode vendt noe ned og klemmt inn i B's halsgrop. Ryggraden lå noe bøyd, armene lå tett samlet og strukket ned foran skjelettets front. Høyre neve lå knyttet. Hoftepartiet lå noe veltet over magen. Høyre bein lå strukket rett ut med fotbladet noe utrettet. Venstre lå bøyd framover slik at lårbeinet krysset på oversiden av høyre lårbein. Kneet var bøyd slik at leggen lå parallelt med og foran høyre legg. Fotbladet lå på samme måte som høyre.

Dette er et barn, sannsynligvis gutt, på 8-9 år. Kroppshøyden har vært bortimot 140 cm.

På C ble det funnet bare en gjenstand, nemlig en jerntein brukket i 4 biter (T.19564 h) (fig.9). Teinen lå opptil forsiden av nedre del av ryggraden, dvs. nær beltestedet (like under ribbeina). Teinen skrånte svakt forover og nedover underlivet.

Mål på skjelettene:

Nivellementer:	A	B	C
Kraniets høyeste punkt	110	117	115
Hoftebeinets høyeste punkt	117	119	119
Lårbeinets distale ende	124	121	118
Skinnebeinets distale ende H	126	121	122
" " " V	124	123	121

Bunnen av det mørke laget hvor skjelettene lå (bunnen av grava): 131.

Lengden på skjelettene som de lå i grava var fra isse til utstrakt tå: A: 171 cm, B: 163 cm, C: 138 cm.

Avstanden mellom skjelettene var: Isse til isse A-B: 86 cm, B-C: 19 cm. Avstanden mellom A's og B's kne var 33 cm.

Professor Torgersen ved Anatomisk institutt mener at det er muligheter for slektskap mellom de tre individene. Det er

påfallende overensstemmelse mellom proporsjonene på skallene til de tre individene. I de øvrige knokler ble intet spesielt funnet, som hverken kunne avkrefte eller bekrefte tanken om slektskap.

GRAVFORM - TOLKNING.

Som nevnt innledningsvis mente Bjarne Bentzen det så ut til å kunne være en forhøyning på stedet, slik at han hadde mistanker om at det var en grav på stedet. Der var ingen spor etter noen gravhaug da vi kom til stedet. Terrenget umiddelbart inntil grava var sterkt omrotet av bulldozer, og øverste lag av nåværende markoverflate var som nevnt fjernet. På grunn av omrotingen var det heller ikke mulig å nivellere seg fram til hvor mye grava var gravet ned i bakken. Det var imidlertid tydelig at den var senket i forhold til nåværende markoverflate. I profilen mot den Ø-V-gående bulldozersjakta, på N-siden av den gjenstående blokken, ca. 5 m N for primærgrava, var det visse trekk i lagfølgen som kunne tyde på at det var kanten av en haug. Det kunne anes to uklare overflatelag. Dersom dette er rett, har grava vært dekket av en gravhaug med tverrmål 8-10 m.

Det daglaget som i Ø-profil går ned til oversiden av individ A's kranium kan være spor etter en sekundær nedgravning. Det kan dreie seg om en grop etter et plyndringsforsøk som av en eller annen grunn ble oppgitt like før det nådde grava. Denne nedgravningen kan ha blitt stående åpen en tid, så lenge at det har rukket å danne seg vegetasjon.

Forklaringen på den øvre nedgravningen er trolig at man har kommet over en skjelettgrav annetsteds, samlet sammen beina og gravet dem ned der man visste det var en gravhaug, dvs. i gropa i haugen over de tre skjelettene. Bjarne Betzen hadde hørt at slikt ble gjort. Det var flere av tilskuerne på utgravningen som hadde støtt på skjelettresten under dyrkingsarbeider i nyere tid på Tomma. Velbevarte skjeletter er tydeligvis vanligere for dem enn det dessverre er for arkeologer.

De steinene som vakte Dahls oppmerksomhet hører til igjenfyllingen av gropa, og har altså intet med primærgrava å gjøre.

Det er all grunn til å anta at de tre døde i primærgrava er gravlagt samtidig. De ligger på samme nivå, tett inntil hverandre, og skjelettdelene er ikke forstyrret. Dette innebærer at de tre må ha dødd omtrent samtidig, og dette igjen kaller på en forklaring.

Bare for individ A har det latt seg gjøre å finne en mulig dødsårsak. Da ryggspylen ble rensset opp på museet, ble det funnet en jerntein (T.19564 i) mellom to av de nedre bukhvirvlene. På individene B og C var det ikke mulig å finne tegn til ytre kvestelse. Dødsårsaken kan jo tenkes å være sykdom eller sår som ikke har satt spor på skjelettet.

Det er verd å merke seg hvor regelmessig individ A ligger. Til å være i en grav ligger individene B og C merkelig, -mer som i levende live. Man kan stusse på at de er lagt ned slik i en grav. Det er fristende å trekke inn muligheten for et magisk rituale, eventuelt et offer. Inntil det foreligger bedre grunnlag, kan muligheten bare nevnes.

Den anatomiske undersøkelsen (s. 17) gir grunnlag for å anta slektskap mellom de tre døde. B og C kan tenkes å være henholdsvis datter og sønn av A.

DATERING.

Dateringsgrunnlaget i grava er spinkelt. Eneste klart daterbare oldsak er kammen T.19564 b. Thorleif Sjøvold (1962:178) daterer denne typen til 4.årh. e.Kr., altså yngre romertid.

Denne dateringen motsies hverken av andre oldsaksformer eller gravformen.

Pilespissen funnet blant beina i øvre nedgravning er yngre. Oddmunn Farbregd mener at en parallell spiss (T.18821 b.) fra Vang i Oppdal, Sør-Trøndelag er fra merovingertid. Grunnlaget ligger i stratigrafien (muntlig opplysning).

GRAVA I STØRRE SAMMENHENG.

Grava står ikke alene hverken når det gjelder gravform, tid eller rom. Skjelettgrav under haug er den vanligste i eldre jernalder i Nord-Norge, og det er kjent gravhauger i nærheten av grava. Flatmarksgraver er imidlertid heller ikke ukjente, selv om de er sjeldne. (cf. Sjøvold 1962:140 f.).

Gravgodset i eldre jernalders graver på Helgeland er aldri egentlig rikt, og Tomma-grava er en av de mer sparsomme. Hver av de døde har ikke fått med seg mange gjenstander. Gravgodset skiller seg noe ut ved at der er så mange ubestemte gjenstander. Det er merkeleg at det skal være så mange jernteiner, men det er vanskeleg å tro at dette er de forrustedene restene av gjenstander når kniven a) ikke er mer rusttøret enn den er.

Intet av gravgodset er oldsaker som er spesielt knyttet til ett av kjønnene, kanskje med unntak av den kraftige kniven ved individ A.

Sjøvold (1962:149) kjenner ingen nordnorske graver fra eldre jernalder med orienteringen ØNØ-VSV. Det er vel trolig at Sjøvold har rett i at topografiske hensyn kan ha spilt inn, ikke bare rituelt foreskrevet orientering.

Det som setter Tomma-grava i en særstilling er antallet døde. I det eldre jernalders-materialet fra Nord-Norge, som var kjent i 1962, har Sjøvold (1962) bare en grav hvor det muligens er gravlagt mer enn en død. Det er en skjelettgrav fra Øysund i Meløy k., hvor gravgodset tyder på at det er sammenblandet fra en manns- og en kvinnegrav (smst.:39). Parallellen er således usikker og bidrar ikke til å forklare Tomma-grava.

Grava står ikke isolert på Tomma. Lossius omtaler i 1884 en del gravhauger på Tommeide (Lossius 1884:35-36). Han nevner 1 langhaug og 7 rundhauger, alle med fotgrøft, nord for husene og ned mot sjøen. I to av dem er det funnet ubrente bein og båtsaum. I 1963 var disse delvis oppdyrket, men Harald Egenes Lund (innb. 22/7 1963) skriver at konturene av de fleste kunne sees. Fredrik Gaustad noterer at de runde ikke var synlige i 1969. Langhaugen er fortsatt bevart som den siste rest av grav-

feltet (Gaustad 1973). Dette gravfeltet lå 70-100 m N for den grava som ble gravet ut i 1975.

Lossius (1884:35) nevnte i tillegg en nesten utkjørt gravrøys nærmere sjøen. Egenæs Lund (1963) nevner 2 mindre røys, hvorav en er den utkjørte. Disse var bevart i 1973 (notert av Gaustad).

Også i utmarka lenger sør for gården er det gravhauger. Lossius (1884) og Egenæs Lund (1963) nevner 1 stor, av sand, med fotgrøft og et par røys på bergene ut mot sjøen. En av disse ble ødelagt ved utkjøring av veifyll ca. 1959, på lokaliteten Kvervan. Det er forhistoriske gravminner også ellers på Tomma.

Det er på Tomma gjort en del interessante funn. På selve Tommeide ble det i 1904 funnet en hakekorsfibula av bronse, en bøyelformet fibula av bronse og 5 små perler av lysegrønt glass sammen med noen råtnede bein i en grav. Hakekorsfibulaen er den nordligste av de seks som er funnet i Norge. Det er typisk nordisk form, mest utbredt på Sjælland. Den er fra 3. - 4. årh. e.Kr. (Ovenstående etter Sjøvold 1962:34). Egenæs Lund (1963) fikk på Tomma opplyst at det på Ramnflåget i sin tid skulle være funnet en grav med bl.a. perler og en spenne. Dette er trolig samme funn.

Ellers er det funnet en skjelettgrav fra 2.halvdel av 4.årh. på Alsøy, sørøst på Tomma, fra sent 4.-5. årh. (T.14942, Tilv. 1934). Fra Husby, storgården sørvest på Tomma, er det et løsfunn - en gull finger링, antageligvis fra 4.årh. Det er funnet graver fra yngre jernalder både på Alsøy (2 mannsgraver, 1 kvinnegrav), Tønsvik (løsfunn fra haug) og på Tommeide. Gravene på Tommeide er en kvinnegrav fra haug, 9.årh. (T.8315-8320, Tilv.1907), en pargrav i båt under haug fra 10. årh. (T.9366-80, Tilv.1910) og restene av en båtgrav fra vikingtid (T.9381, Tilv.1910).

Grava føyer seg inn i de "norske" jernaldersfunnene som strekker seg langs kysten av Nord-Norge opp til korn grensen på Senja. Den hører til de eldste gravene fra den funnbelagte del av nordnorsk jernalder. Hvis det er riktig at jernalderskulturen i Nord-Norge er et resultat av innvandring fra Rogaland, representerer vår grav de eldste deler av landnåmet.

Som Sjøvold (1974:346 f.) har påpekt, faller nordgrensen for jernaldersbosetningen sammen med nordgrensen for kornmodningen over Senja. Av den grunn, og fordi funnene inneholder jordbruksredskaper og den utgravde folkevandringstidsgården Greipstad på Kvaløy, mener han jord- og februk har vært vesentlig i livbergingsmåten. Vi har da lov å anta at grava inneholdt bonden på Tommeide. Men han har sikkert også drevet jakt og fiske.

ANATOMISK RAPPORT.

Skjelettene har vært undersøkt av professor dr.med.Johan Torgersen ved Anatomisk Institutt, Universitetet i Oslo. I brev av 19.februar 1976 skriver han:

"Individ A er fra en mann, etter bekkenet å dømme, 60 år etter slitasjen på tennene og lukningen av skallesømmene. Lårbenet måler 440 mm svarende til en kroppshøyde på 166 cm. Det er intet å merke ved ekstremitetsknoklene, lårben, skinneben, overarmsben og knoklene i underarmen er vel bevart. Brystbenet er gjennomhullet, dette forekommer hos 7% av alle.

Skallen: L.187, B.130, H.138, BLI.69,5, HLI.73,8.

Sparsomme tegn til slitasje av brusken, lite for hans alder.

Ingen tannråte eller annet patologisk ved tennene.

Angående de spesielle spørsmål så er det intet brudd i hals-hvirvlene, som ved hengning. Modellen av pilespissen ligger ved en av de nedre bukhvirvler, men intet kan sies om dens nærmere forhold til hvirvlen.

Det spørres om tegn til slektskap mellom de tre skjeletter.

Det gjøres oppmerksom på at skalleformen hos A og B er påfallende lik. BLI. er 69,4 hos den ene, 69,5 hos den annen, H/L 73,3 henholdsvis 73. Det er en påfallende overensstemmelse i proporsjoner.

Individ B. Kvinne, etter bekkenet. Tyve år etter vekstsonene i knoklene. Lårben 443 mm, kroppshøyde 161 cm. Det er intet sykkelig ved ekstremitetsknoklene, det foreligger lårben, skinneben, ett leggben og ett overarmsben.

Skallen er utpreget kvinnelig. L.180, B.125, H.132. BLI 69,4, HLI 73,3.

Etter alder kan det jo dreie seg om en datter av individ A. Sammenlign skallefunnene.

En løs hvirvel, angivelig 11 cm fra B's bakhode, kan tilhøre hvirvelsøylen hos B.

Individ C. Alder 8-9 år etter hjørnetannens grad av frembrudd, sannsynligvis gutt, etter størrelsen av tennene. Den mesio-distale diameter på 6-års molaren er 11 mm. Lårbenet 360, kroppshøyde henimot 140. Intet å merke ved ekstremitetsknoklene. Det foreligger foruten lårben, skinneben, overarmsben og knoklen underarmen.

Skallen: L.182, B.132, H.132. BLI. 72,5, HLI.72,5.

Også her er proporsjonene lik dem som er funnet i A og B. Den kortere skalle kan forklares ved den lavere alder. Det er ikke usannsynlig at skallen her ville vokset til henimot de samme proporsjoner som A og B. Igjen tegn til mulig slektskap.

Til såvel A som B og C hørte tallrike knokler, nær komplette hvirvelsøyler, ribber. Alt ble inspisert uten at noe usdvanlig ble funnet, heller ikke noe som bekreftet eller avkreftet tanke om slektskap.

Øvre nedgravning. Alder 12-13 år, etter hjørnetannen å dømme. Om kjønnnet kan intet sies. Å dømme etter lengden av spolebenet kan kroppshøyden være omkring 140 cm."

FUNNKATALOG.

T.19564 a - o: Funn fra utgravningen av skjelettgrava.

Funnenes beliggenhet er angitt på fig. 4 ved hjelp av merkenåler. Hodet angir N til Ø-ende av gjenstanden og ligger i gjenstandens retning. e) vises og er ikke merket, heller ikke k) som ble funnet under opprensing på museet. Alle gjenstandene var så dårlig bevart at noen katalogisering før preparering var nytteløs.

a) Kniv av jern, brukket i 4 deler: øvre del av skaft, nedre del av skaft og mesteparten av bladet, fremre del av bladet, odden av bladet. De to hoveddelene av bladet passer i bruddet. Bladet er slankt og enegget med svakt buet rygglinje. Eggen er tynn og så medtatt at egglinjen er uklar, men den virker svakt buet. Knivbladet er således av eldre jernalders hovedtype (jfr. O.Rygh, Norske oldsager : 145-146). Bladet er jevnt slipt fra den brede ryggen til eggen og gir et tresidet snitt. Gjennom skaftet går gjennomgående tange som stikker ut i øvre ende. Skaftet har hatt kjerne av tre, kledd med tynt jernblikk. Trerester er bevart. Jernkledningen er fragmentarisk bevart. Skaftet er tvert avsluttet mot bladet. Tangen er noe fortykket i øvre ende, antageligvis etter neiinga. Fig.6. Samlet bevart lengde målt etter røntgenfoto: 32,5 cm. Øvre del av skaftet med tange: 6,1 cm, st.diam.3,2 cm. Hoveddelene som passer i bruddet: 21,2 cm (h.h.v. 15,1 og 6,7). Skaftets st.diam.2,7 cm, bev.l. 4,6 cm. Bladets l. 10,5 cm. Bladets oppr.l. 20,5 cm, st.br.2,9 cm, st.ty.over ryggen 0,9 cm. Kniven var svært medtatt og ble tatt inn til museet i blokk. Kniven lå ØNØ-VSV, med skaftet i ØNØ, under underarmen på individ A's venstre arm, med odden nedover. Skaftet lå under og mellom spolebeinet og albuebeinet. Kniven har åpenbart hengt i beltet.

b) Usammensatt kam av horn eller bein, av hovedtypen Oluf Rygh: Norske oldsager: 158, jfr. Th.Sjøvold: Iron Age Settlement of Arctic Norway: Pl.47:b. Tinnene er jevnlange. Kanten av ryggen er rett overskåret, og på kanten er det små fordypninger med tv.m. ca. 1,5 mm, -antageligvis etter ornering. På sidene av plata er det også spor etter ornering: en strek langs nedkant

(mot tinnene) og lignende groper som på kanten langs buen. 2 tinner mangler, 5 er brukket. De to manglende tinnene er falt av etter at de er funnet. De er bevart. Fig.7. Lengde over nedkant av tinnene: 6 cm, ved skuldrene: 5,7 cm. Største tykkelse over ryggen 0,7 cm. Ryggens høyde: 1,8 cm.

Kammen lå horisontalt 20 cm V for individ A's høyre ankel, mot bunnen av grava, på nivå 126.

- c) Jerntein bevart i 3 deler. 2 av delene passer sammen i bruddet. En ende er spiss. I den andre enden er det en kort fal hvor det sitter igjen et trestykke. Teinen er så forrustet at det er umulig å fastslå tverrsnittet, men selve teinen ser ut til å ha vært avrundet kvadratisk. Det lar seg ikke avgjøre om den har hatt egger. Fig.9.
- Samlet l. 15,9 cm. Falens l. ca. 2 cm. Treet bevart i 3,5-4 cm's lengde. Tykkelse 0,5-1,4 cm.
- Teinen lå sammenhengende i grava. Den lå parallelt med og 10 cm til høyre for individ A's høyre overarm.
- Det kan muligens ha vært en smal pilespiss med fal. (cf.nr.g).
- d). Ubestemmelig gjenstand av jern med trerester, falt fra hverandre i flere biter. Fig.9.
- Stykkenes størstemål er fra ca. 0,5 til 4,3 cm.
- Funnet på høyre side av individ A's liv. Øverste ende lå ved nederste og ytre ende av ribbeina, og gjenstanden skrådde nedover mot midten av underlivet.
- Det virker som om gjenstanden har vært festet til beltet.
- e) Enkel ildslagningsstein av hvit kvartsitt. Steinen er noe flattrykket rund med glatt overflate unntatt på bredsidene der det er spor etter slag. Fig.8. St.l. 7,2 cm, st.br.6,4 cm.
- Funnet på individ A's venstre hofteparti i belte høyde. Den lå ovenfor og innenfor, inntil venstre hoftebein.
- f) Sterkt rustet jerntein, brukket i 3 deler, hvorav de 2 største passer sammen i bruddet. Teinen er noe avflatet i ene enden. Teinens tverrsnitt er ellers ovalt. Fig.9.

De to delene som passer sammen er tilsammen 5,8 cm lange.
t.br. 1,4 cm. Fragmentene er fra 1 til 3 cm lange.

Funnet under individ A's ryggrad ved beltestedet.

Det kan være en pilespiss eller en spinkel kniv.

- g) Rustet jerntein i 2 deler. På det minste stykket og langs det største er det rester av tre. Teinen ser ut til å ha avrundet tverrsnitt. Det minste stykket er flatt. Fig.9.

L. 13,2 og 2,7 cm.

Det minste stykkets st.br. 0,9 cm. Det største stykkets st.tv. mål 1,4 cm. Teinens tykkelse antageligvis 0,6 cm.

Funnet langs med og til venstre for individ B's venstre underarmsbein, inntil håndleddet og noe på skrå utover fra det.

Hovedretningen er den samme som for c, men det er neppe noen sammenheng mellom dem.

- h) Rustet jernetin, foreligger i 4 fragmenter som ikke lenger passer helt i bruddene. Teinen ser ut til å ha rundt tverrsnitt. 3 av stykkene er fortykket av rust. På ett stykke er det spor etter tre, som etter et skaft (nærmest som pileskaft). Fig.9.

Samlet l. 20,5 cm, enkeltstykkenes l. 3,3 cm, 6,7 cm, 6,1 cm, 5 cm (med trerester). Teinens tv.mål 0,6 cm. St.tv.mål 1,3 cm.

Funnet tett opptil forsiden av nedre del på individ C's ryggrad, nedenfor ribbeina (dvs. ved beltestedet). Den pekte på skrå framover og nedover.

- i) Del av rustet jerntein. En ende har tydelig bruddflate, den andre er avrundet. Avrundet snitt. Fig.9.

L. 3,7 cm, St. tv.mål 1,1 cm.

Funnet under opprensing av ryggraden på individ A. Lå mellom 2 av de nedre bukhvirvler. Det lar seg ikke rekonstruere hvilken vei spissen lå.

- k) Rusten pilespiss av jern, med flatt, kort rombisk blad og tange med firkantet tverrsnitt. Tangens flatside er i plan med bladet. Tangen er kraftig og blir tykkere mot enden. Eggsliiping bare på oddens hosliggende side. Fig. 10.

Samlet 1.8,4 cm, Bladets l.ca. 4 cm. Bladets st.br. 1,8 cm.
Tangens st.br. 0,8 cm.

Funnet blant beina i øvre nedgravning.

- 1) Individ A - menneskeskjelett, komplett og godt bevart.
Mann, ca. 60 år, ca. 1,66 m høy. Mellom nedre bukhvirvler ble det funnet en jernspiss i).
Funnet liggende på ryggen med armene utstrakt langs sidene.
- m) Individ B - menneskeskjelett, nesten komplett og godt bevart.
Kvinne, ca. 20 år, 1,61 m høy. Ingen skader. Funnet liggende på ryggen med venstre arm utstrakt langs siden og høyre arm bøyd inn over underlivet.
- n) Individ C - menneskeskjelett , nesten komplett og godt bevart.
Sannsynligvis gutt, 8-9 år, henimot 140 cm høy. Lå på venstre side mot B's halsgrop.
- o) Deler av menneskeskjelett funnet i øvre nedgravning. Kjønn ubestemt, alder 12-13 år.

LITTERATUR.

Egenæs Lund, Harald, 1963. Rapporter i top.ark. av 22.7.1963.

Gaustad, Fredrik, 1973. Rapport om befaring på Tommeide 98/2,
19.7.73.

Lossius, K., 1885. Indberetning om en i sommeren 1884 foretagen
arkæologisk undersøgelse i Helgeland.
DKNVS Skrifter 1884.

Rygh, Oluf, 1885. Norske Oldsager. Christiania.

Sjøvold, Thorleif, 1962. The Iron Age Settlement of Arctic
Norway. Vol I. Early Iron Age. Tromsø Museums
skrifter vol X, 1. Tromsø - Oslo 1962.

Sjøvold, Thorleif, 1974. The Iron Age Settlement of Arctic
Norway. Vol II. Late Iron Age. Tromsø/Oslo/Bergen.

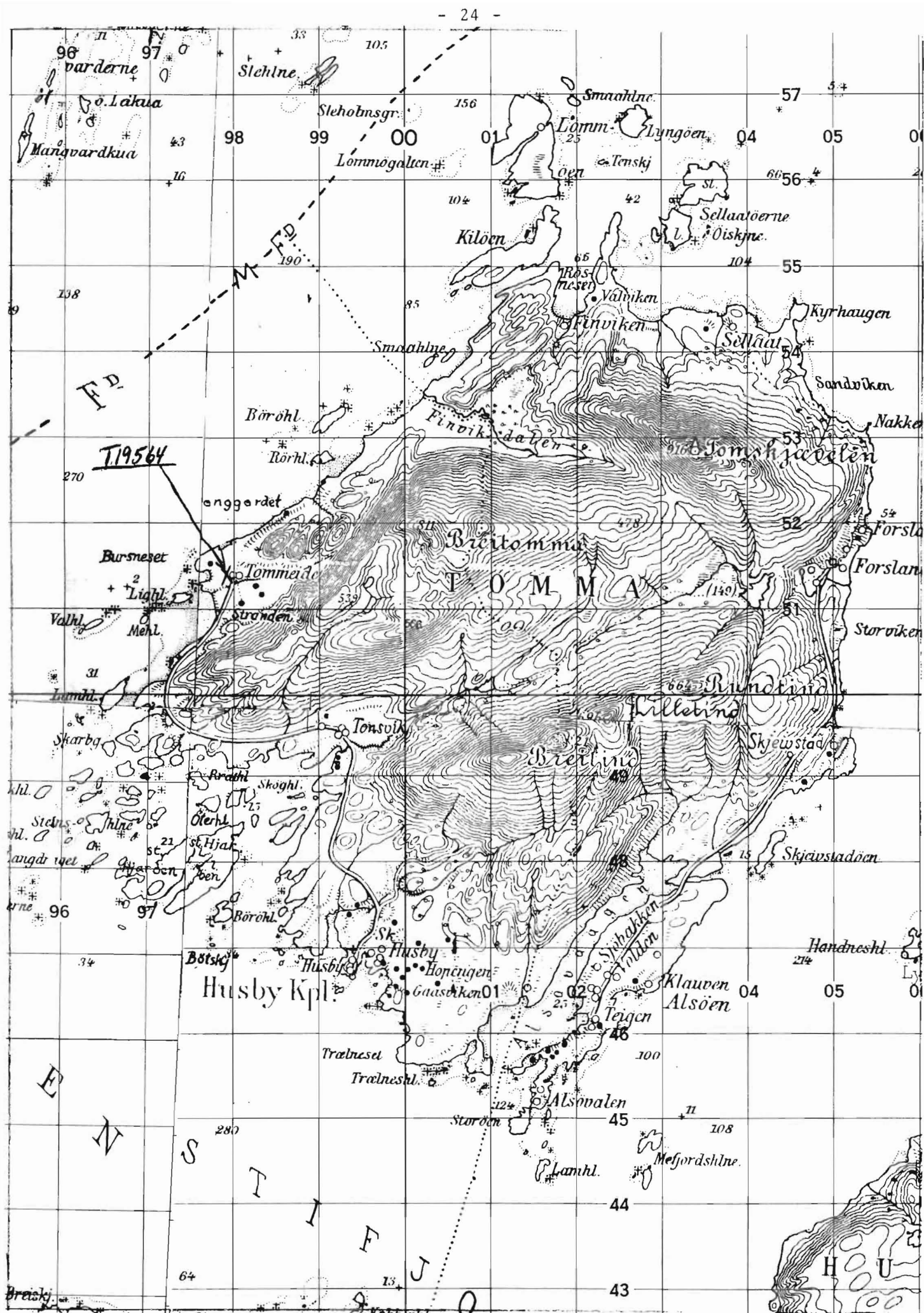

Fig.1. (neg.758:7).Situasjonen ved begynnelsen av undersøkelsen.
Fra ØNØ.

Fig.2 (neg.762:28). Omrisset av nedgravningen skimtes. Hode-
skallen er beskyttet av gravebrettene til høyre.

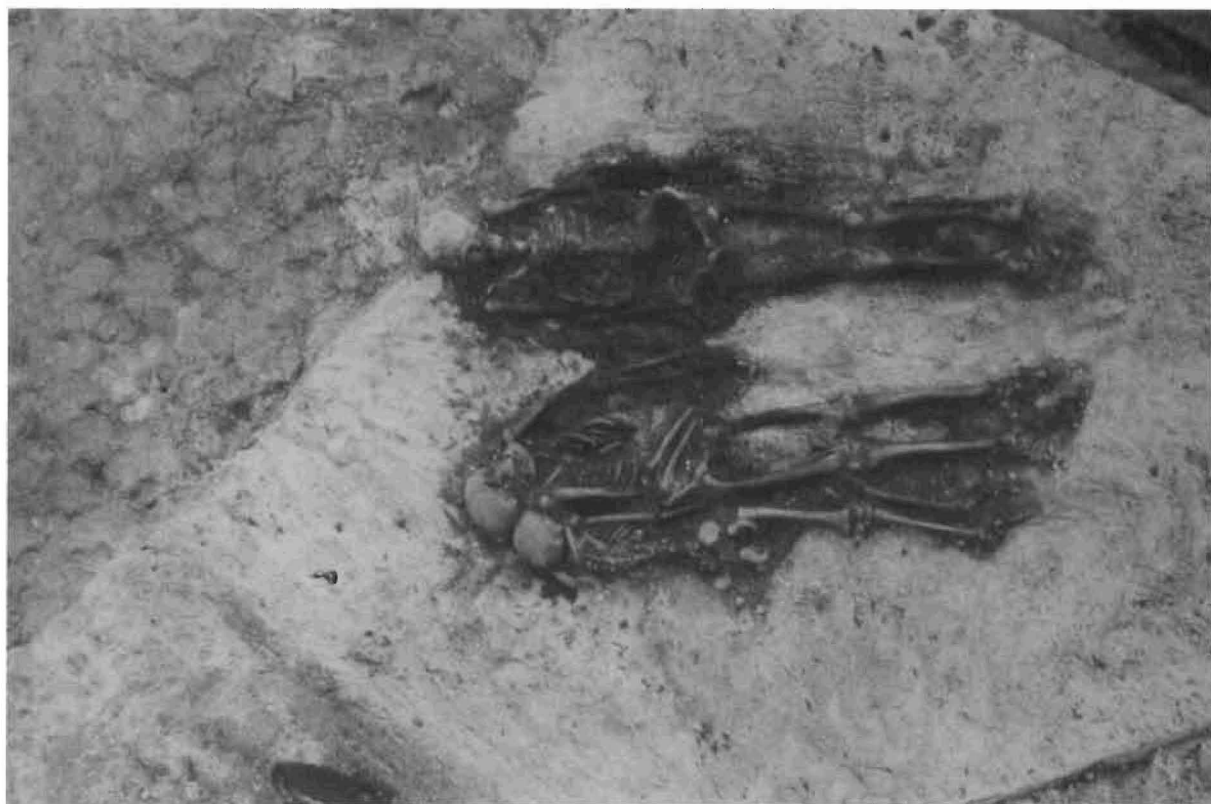

Fig.3 (neg.761:4). Loddfoto av skjelettene fullt utgravet.

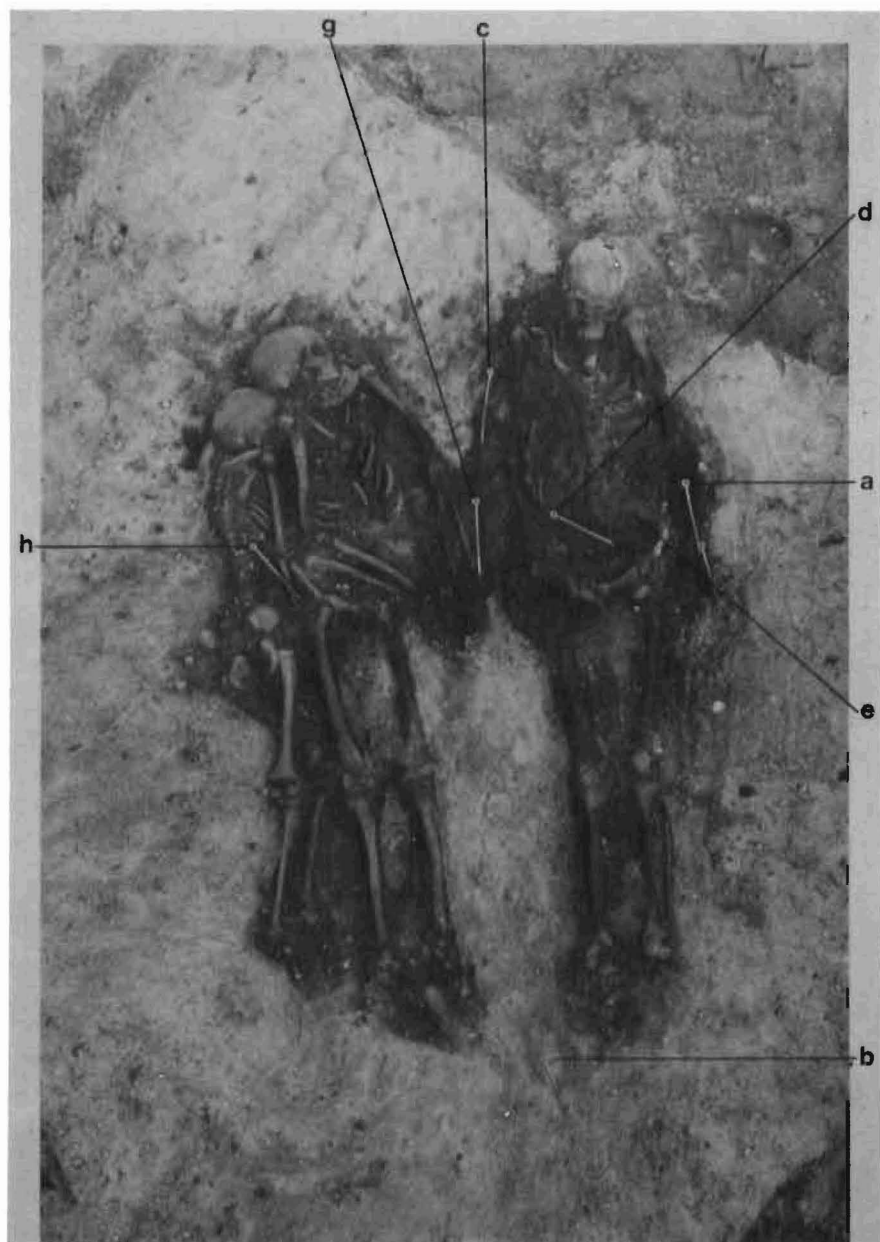

Fig.4 (neg.762/46). Nålene angir hvor funnene lå. De begynner ved nåleøyet.

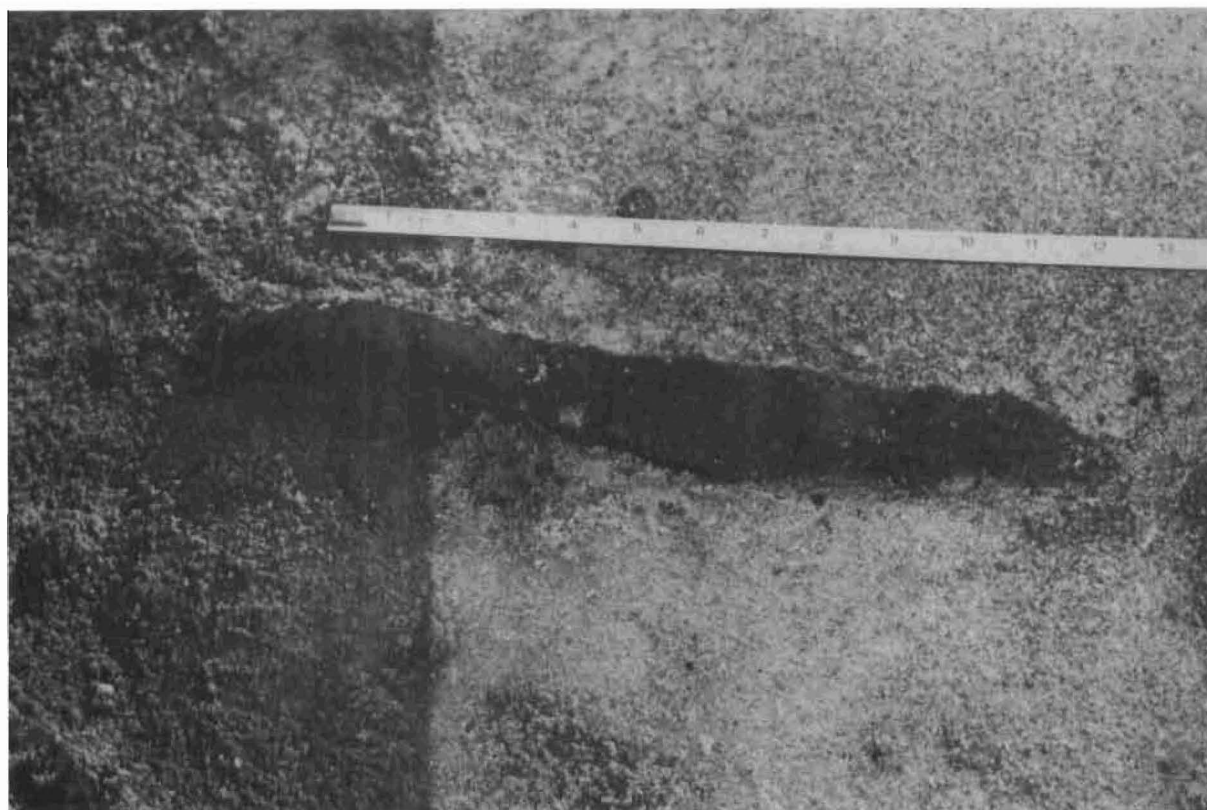

Fig.5 (neg.762:54). Kniven a) in situ.

Fig.6. Kniven a) før og etter preparering.

Fig.7. Kammen b).

Fig.8. Ildslagningssteinen e) fra 2 sider.

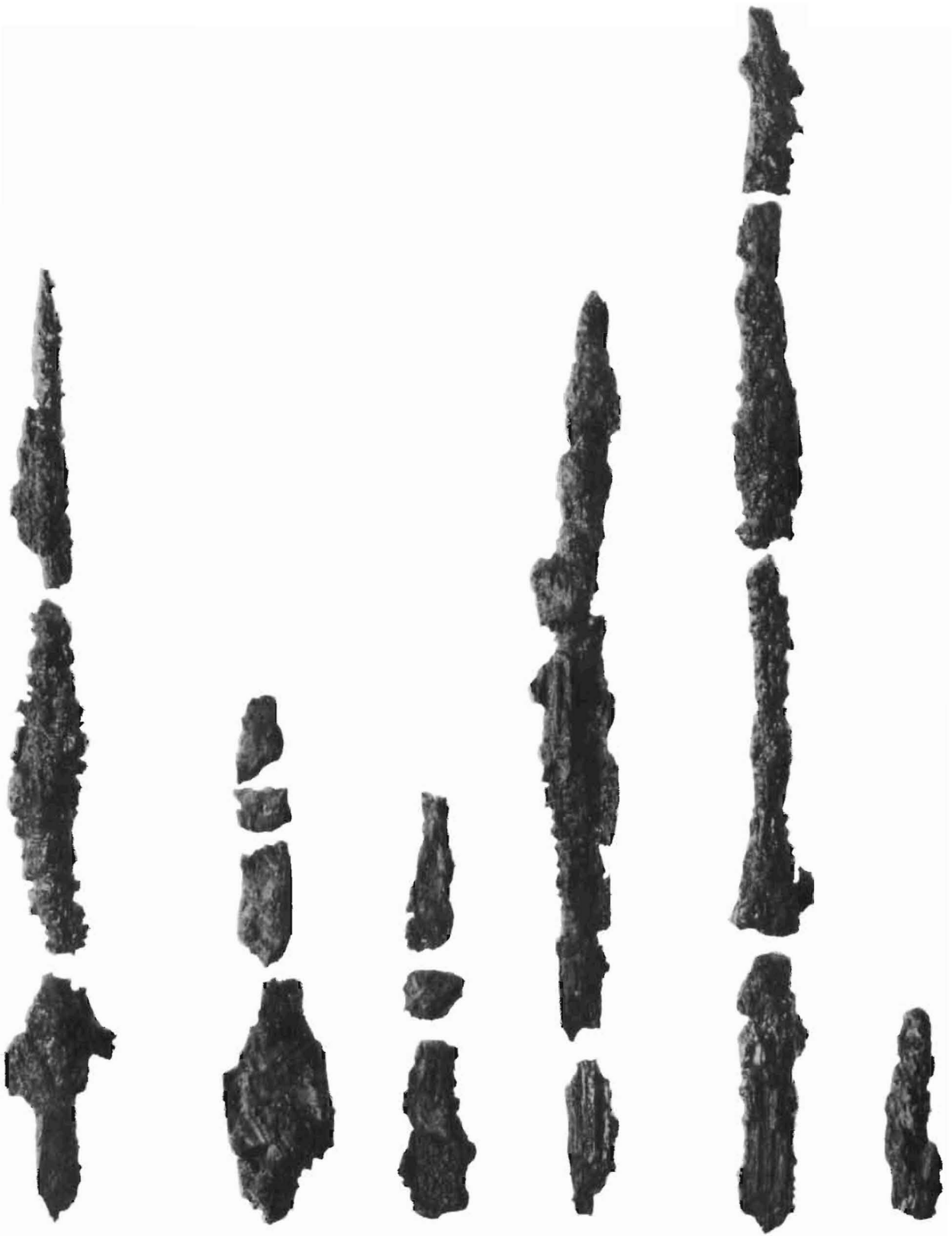

Fig.9. Jernteinene. Fra v.: c), d), f), g), h), i).

Fig.10. Pilespissen k) funnet i øvre nedgravning.

R A P P O R T

ARKEOLOGISK SERIE

1973

1. Løken, Trond: Utgravning av gravrøyser på Gullvik, Rømmen, Bjugn, Sør-Trøndelag.
2. Alterskjær, Kurt: Øvre Orkla 1973. Kvikne, Tynset, Hedmark. Arkeologisk forprosjekt.
3. Alterskjær, Kurt: Åbjøra 1973. Bindal, Nordland. Arkeologisk forprosjekt.
4. Alterskjær, Kurt: Øvre Glomma 1973. Røros, Sør-Trøndelag. Arkeologisk forprosjekt.
5. Jonsson, Birgitta: Utgravning av gravrøys på Ytre Midsund, Møre og Romsdal.
6. Jonsson, Birgitta: Utgravning av skadet gravhaug på Nedre Fisknes, Steinkjer, Nord-Trøndelag.
7. Jonsson, Birgitta: Undersøkelse av skjelettgrav etc. på Skei, Dønna, Nordland.

1974

1. Farbregd, Oddmund: To nordtrønderske båtgraver. Lø, Steinkjer 1969. Haug, Verdal 1970.
2. Bruen Olsen, Asle: Utgravning av gravhaug på Hynne, Levanger, Nord-Trøndelag.
3. Farbregd, O., Marstrander, S., Torgersen, J.: Bronsealders skjelettfunn på Sund, Inderøy, Nord-Trøndelag, på bakgrunn av andre bronsealdersfunn.
4. Pettersen, Kristian: Kartlegging av fornminneområde på Hesstun, Vevelstad, Nordland.
5. Alterskjær, Kurt: Ulvåvassdraget 1974. Rauma, Møre og Romsdal. Arkeologisk forprosjekt.
6. Alterskjær, Kurt: Mohalsen 1974. Vega, Nordland. Utgravning av steinalderboplass.
7. Løken, Trond: Utgravning på gravfelt ved Løvik, Aukra, Møre og Romsdal.
8. Bakka, E. og Gaustad, F.: Helleristningsundersøkelser i Beitstad, Steinkjer, Nord-Trøndelag.

1975

1. Pettersen, Kristian: Utgravning av steinalderlokaliteter på Stabblandet, Tustna, Møre og Romsdal.
2. Alterskjær, K. og Pettersen, K.: Utgravning av steinalderlokalitet på Ulset, Tingvoll, Møre og Romsdal.

1976

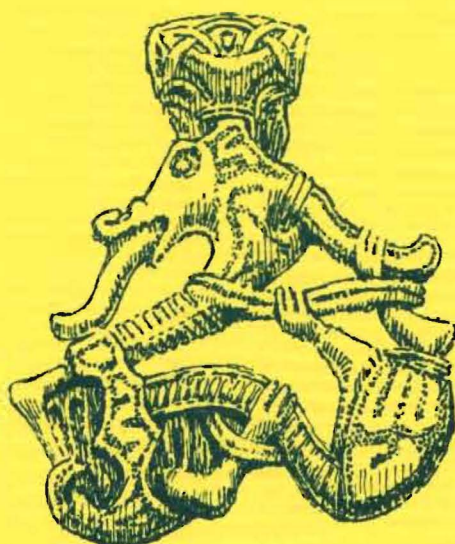
1. Pettersen, K., Scheen, R.: Fortsatte utgravninger på gravfeltet ved Ingridsteinen, Løvik, Møre og Romsdal.

1977

1. Farbregd, Oddmund: Utgravning av romartids gravhaug på Kvello, Verdal, Nord-Trøndelag 1969-70.

1978

1. Alsvik, Anne Stalsberg: Skjelettgrav fra 4. årh. e.Kr. på Tommeide, Tomma, Nordland.

ISBN 82-7126-175-4